

LIBERALISMUL ÎN DOCTRINA ECONOMICĂ UNIVERSALĂ ȘI ROMÂNEASCĂ

Asist. univ. drd Flavius Rovinaru
Universitatea "Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca
Facultatea de Științe Economice și Gestiune a Afacerilor

Abstract : Le libéralisme, comme nouvelle orientation théorique et pratique, a pris forme graduellement; il n'est pas uniquement une doctrine qui repose sur une politique économique et sociale libérale. Au XVIIIe et XIXe siècles, le libéralisme s'est manifesté dans sa forme classique, qui soutient: l'inviolabilité de la propriété privée; la possibilité d'exprimer librement la personnalité humaine; la confiance en tout ce qui signifie capacité des gens de réaliser quelque chose d'utile pour eux et pour la société; la stimulation et la protection des institutions et des politiques qui permettaient la mise en pratique des trois premiers principes. Le libéralisme roumain se base sur les principes du libéralisme universel, qu'il a acceptés mais adaptés dans une forme spécifique. Ces principes ont représenté le point de départ de l'analyse du libéralisme roumain faite par les auteurs de cette période-là. La conclusion que l'on peut dégager est que, bien que le libéralisme roumain s'inspire des principes du libéralisme européen, on peut identifier un fort caractère national.

Key words: libéralisme, doctrine, principes du libéralisme

Liberalismul universal

Pe măsura extinderii și generalizării producției de mărfuri, odată cu trecerea societății umane de la o economie închisă, a cărei principală caracteristică era orientarea către autoconsum, spre o societate ce avea drept trăsătură definitorie producția de bunuri și orientarea preponderentă spre schimb, a apărut o categorie nouă de fenomene și procese, care au generat, în timp, modificarea concepțiilor și acțiunilor din sfera economicului și socialului.

Capitalul bănesc, acumulat de-a lungul timpului în comerț, a fost direcționat treptat spre sfera producției, devenind capital comercial-productiv. În acest proces de generalizare a producției de mărfuri, de la atelierul medieval ce a evoluat înspre manufactură, s-a născut revoluția industrială. Producția de mărfuri și schimbul au devenit primordiale în ordinea preferințelor agenților economici, făcându-se înțeleasă obligativitatea investirii capitalului bănesc, ca o condiție a unei *acumulări ulterioare*.

Dezvoltarea inițiativei private alături de apariția, primelor unități productive, a creat premisele de bază pentru libertatea de acțiune a agenților economici. Pe măsura consolidării puterii economice a *burgheziei*¹⁹, aceasta a câștigat tot mai mult teren în confruntarea sa directă cu reprezentanții feudalismului.

S-a făcut simțită necesitatea fundamentării unei doctrine economice și sociale care să reprezinte în mod concret noile realități socio-economice ale respectivei perioade de timp. Această nouă orientare teoretico-practică s-a conturat treptat, nefiind

¹⁹ Termen privit din perspectiva unei *noi clase economico-sociale*, apărute în contextul trecerii de la feudalism spre mașinism și apoi spre societatea industrială.

altceva decât o doctrină ce-și întemeia fundamentele pe o *politică economico-socială liberală*.²⁰

În contextul relevant, putem privi burghezia ca pe o clasă socială ce îngloba în structura sa pe acei indivizi, care în calitatea lor de agenți economici, aveau ca principală ocupație producerea bunurilor economice marfare și valorificarea acestora prin intermediul schimbului. Prin această orientare către producție și schimb, burghezia – în mod inerent și societatea organizată pe principii burghezo-capitaliste – se deosebea de ceea ce însemna o societate preponderent agrară, în care producția era orientată îndeosebi către autoconsum.

Structura burgheziei se baza pe o “trinitate socială” care cuprindea în structura sa următoarele elemente: producătorii de mărfuri – *industriașii*; pe cei care puneau în circulație mărfurile – *comercianții*; pe cei care dispuneau de mijloace bănești pentru a ajuta atât circulația cât și producția bunurilor – *bancherii*.

Clasa burgheză a fost denumită clasă capitalistă, datorită faptului că industriașii, comercianții și bancherii, reprezentanții săi, dețineau capitalul și lucrau cu acesta.²¹ Principala caracteristică a burgheziei, din punct de vedere economic, era activitatea de producere și valorificare a mărfurilor, în timp ce din punct de vedere social-politic, trăsătura sa principală era dată de înțelegerea libertății, ca unică alternativă în vederea realizării progresului societății.

Într-o primă fază, de agregare a sa, vom discuta despre o *mică burghezie*. Această *mică burghezie* a evoluat și s-a dezvoltat în orașele libere. Inițial nu era înțeleasă importanța capitalizării și reinvestirii profitului obținut în urma schimbului, ci se producea atâta marfă câtă era nevoie pentru ca profitul obținut în urma vânzării să acopere nevoile producătorului. În această formă de acțiune practică a existat mica burghezie în intervalul secolelor XI-XV.

O schimbare radicală s-a produs în perioada de timp cuprinsă între secolele XV-XVII, când producția de bunuri a crescut din punct de vedere cantitativ, pe fondul accentuării specializării și îndemnării celor implicați direct în procesul productiv. De această dată în cadrul atelierelor meșteșugărești se producea o cantitate sporită de bunuri, cu care participau la procesul de schimb, proces în urma căruia s-au înregistrat primele acumulări ale capitalului.²²

Desigur că pe măsura evoluției temporale a societății au avut loc o serie de modificări la nivel conceptual, adoptându-se curente de gândire și practică socio-economică bazate pe ideea de libertate. Acest fapt poate fi oglindit de accepțiunea potrivit căreia “liberalismul economic se va dezvolta și maturiza - treptat – începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, va domina gândirea și practica umană a secolului al XIX-lea și va reprezenta principala megatendință a gândirii economice în epocile modernă și contemporană”²³.

²⁰ După G. Popescu, *Evoluția gândirii economice*, Editura George Barițiu, Cluj – Napoca, 2002, pag.139

²¹ Vezi Șt. Zeletin, *Burghezia română*, Editura Humanitas, București, 1991, pag 25.

²² “Leagănul miciei burghezii a fost sud-vestul latin al Europei – Italia, Spania, Portugalia – și sudul Germaniei; leagănul capitalismului este nord-vestul germanic al Europei; el se naște în Olanda, de unde radiază spre Franța și Anglia, iar din aceasta din urmă spre Germania și America”, Șt. Zeletin, *Op.cit*, pag 29. Opinia este susținută și de M. Beaud în lucrarea sa *Istoria capitalismului*, traducere, Editura Cartier, București 2001.

²³ G. Popescu, *Op.cit*, pag.141

În secolele XVIII și XIX, putem spune că liberalismul s-a manifestat în forma sa clasică promovând: inviolabilitatea proprietății private; posibilitatea exprimării libere a personalității umane; încrederea în abilitatea oamenilor de a face ce este valoros și util pentru ei și pentru societate; stimularea și protejarea acelor *instituții* și *politici* care permiteau punerea în practică a primelor trei principii enunțate mai sus.

Urmând calea firească a evoluției, a trecerii spre o nouă fază, la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, liberalismul a îmbrăcat forma sa modernă. Considerăm că liberalismul modern a reținut de la cel clasic autonomia individului și reducerea constrângerilor, precum și lărgirea libertăților individuale. Tot liberalismul modern este cel care introducea, ca element nou, ideea întărirea principiilor liberale prin intermediul legilor.

Ideologia liberală, în forma sa clasică, avea față de implicarea statului în economie o atitudine restrictivă prin care acestuia i se cerea să nu tulbure cu intervenția sa lupta indivizilor, pentru o poziție cât mai avantajoasă în societate, ci, să rămână un simplu arbitru, mărginindu-se a veghea la respectarea ordinii sociale.

Deși liberalismul a fost curentul de gândire și de acțiune pe plan economic care a dus la modernizarea și evoluția spre o nouă etapă a societății umane, teoria liberalismului clasic nu mai putea fi aplicată în condițiile concentrării și centralizării tot mai accentuate a capitalului și producției.

Concentrarea și centralizarea capitalurilor și producției au creat premisele apariției primelor monopoluri – amintim cazul companiei Standard Oil – care au eliminat concurența existentă pe o anumită piață.

În aceste condiții concurența perfectă era înlocuită – în mod inevitabil – cu concurența imperfectă, iar piața liberă a devenit tot într-o mai mare măsură o piață controlată. Pornind de la situația prezentată apreciem că echilibrul pieței nu se mai realiza de la sine, ci era nevoie și de intervenția statului, care prin intermediul pârghiilor sale să regleze, să corecteze aceste dezechilibre, restabilind echilibrul, preîntâmpinând disfuncțiile și crizele.

Liberalismul românesc. Origini și evoluție

Conform doctrinelor istorico-economice și în spațiul românesc nașterea liberalismului a fost asociată formării unei anumite clase social-politice. Clasa respectivă era burghezia, creditată drept purtătoarea ideilor pe care se fundamentează doctrina liberală.

Burghezia română a apărut ca urmare a evoluției societății dinspre sfera de producție preponderent agrară, către o societate în care încep să se cristalizeze primele relații de factură industrială.

Momentul și modul de apariție a burgheziei românești au fost și sunt subiecte controversate, confruntându-se două mari puncte de vedere contradictorii. Primul punct de vedere susține că burghezia românească a fost *importată* din occident, iar al doilea consideră că burghezia românească *a avut o evoluție firească*²⁴, strâns legată de stadiul de dezvoltare al economiei și societății românești.

Apreciem că burghezia română a avut o dezvoltare normală, în sensul că a apărut, precum în restul spațiului european, odată cu primele manifestări de natură

---

²⁴ Susținătorii primului punct de vedere sunt Al. Papacostea în *România politică* și Șt. Zeletin în *Burghezia română*; M. Manoilescu în *Rostul și destinul burgheziei române* susținea contrariul.

capitalistă. A cunoscut în dezvoltarea sa etape inspirate din evoluția capitalismului occidental, care însă au fost adaptate realităților românești.

Structura pe care s-a dezvoltat capitalismul românesc a fost de inspirație occidentală, pe ea grefându-se amănunte deosebite, specific românești. Este vorba despre încercările de creare a unui capitalului autohton puternic, emancipat de sub tutela capitalului occidental. În vederea sprijinirii capitalului autohton liberalii au avansat chiar ideea necesității dezvoltării și organizării producției după un plan național de ansamblu, în scopul utilizării resurselor naționale la maximum.

Fenomenul de agregare a unui capitalism românesc pe fondul ideatic occidental este cu atât mai ușor de înțeles, cu cât avem chiar exemplul capitalismului occidental. Nici în Occident nu întâlnim un tip unic de dezvoltare a burgheziei. Chiar dacă burghezia franceză și cea engleză au pornit în dezvoltare pe o structură capitalistă asemănătoare, între ele a existat o mare deosebire: în Anglia întâlnim un sistem fundamentat pe o societate descentralizată, în timp ce în Franța modernă se manifesta un sistem puternic îndreptat spre centralism²⁵.

În schimb, în viziunea lui Mihail Manoilescu imboldul apariției și dezvoltării burgheziei române a venit din afară. O țară agrară intră în prefacere, se îndreaptă spre burghezia modernă, sub influența unei țări capitaliste dezvoltate. Această influență, din partea țării dezvoltate, s-a realizat prin importul *ideilor* și nu a *mărfurilor* țării respective.

În legătură cu „transplantarea” instituțiilor burgheze în țara noastră, fără a avea un fundament teoretico-practic pentru acestea considerăm că, și dacă ar fi vorba despre o preluare forțată, ea corespundea unor necesități generate de dezvoltarea economico-culturală a societății românești.

Clasa socială nou apărută – burghezia – a devenit, după cum am arătat mai sus, clasa ce a dominat, din punct de vedere economic spațiul românesc al vremii (începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea).

Adesea capitalismul și burghezia au fost plasate în cadrul conceptual dat de liberalism. Această abordare duce însă la o confuzie gravă. Nu putem considera liberalismul principalul factor ce a motivat nașterea burgheziei, deoarece mai exact burghezia și manifestările capitaliste au apărut cu multă vreme înainte de apariția liberalismului. În acest sens avem în vedere faptul că deja încă din epoca mercantilismului se pune accentul pe acumularea capitalului, apar primele relații de factură capitalistă, se conștientizează necesitatea creșterii producției de bunuri și a participării la comerț.

În contextul prezentat credem că avem de-a face și cu *apariția primilor reprezentanți ai burgheziei încă din perioada mercantilismului*.

Un alt punct de vedere postula ideea că, într-un stadiu incipient, sectorul industrial și cel agricol au existat și funcționat într-un mod relativ independent unul față de celălalt, în ambele sectoare producția desfășurându-se într-un cadru tradițional. Cu toate acestea, viața economică și socială în secolul al XIX-lea a fost influențată de cel puțin trei factori: invențiile tehnice, expansiunea economică a țărilor industriale, precum și o mare presiune demografică ce începea să se exercite, cu precădere în mediul rural.

Mașinismul a dobândit primatul în competiția sa cu agricultura, deoarece în contextul creșterii intensității schimburilor comerciale internaționale trebuia: „să

---

²⁵ Șt. Zeletin, *Neoliberalismul*, Editura Scripta, București, 1992, pag 24.

munceşti mult, să produci pentru piaţă şi să exporti cu orice preţ în ţări îndepărtate, căci altfel te aşteaptă sărăcia şi foametea, iată care erau imperativele societăţii occidentale la finele secolului al XIX-lea şi la începutul veacului al XX-lea”.²⁶

Iniţial, existenţa economică a naţiunilor era asigurată preponderent de agricultură, manufacturile având un rol secundar. Odată cu revoluţia industrială, activităţile manufacturiere au depăşit cu mult – ca importanţă – activităţile agricole. Prin vânzarea produselor manufacturiere se observa că acestea erau mult mai valoroase decât produsele muncii ţaranului. Astfel burgheziei, considera Mihail Manoilescu, i-a revenit rolul de a organiza *activitatea economică naţională şi de a deţine proprietatea mijloacelor de producţie*.²⁷

Mihail Manoilescu considera că o astfel de situaţie a caracterizat şi dezvoltarea societăţii româneşti, cu precizarea că toate aceste faze s-au succedat cu o repeziciune mult mai mare în România decât în Occident, mai exact pe perioada primei jumătăţi de secol XIX.

Nu putem afirma că Manoilescu a ignorat existenţa anumitor relaţii de factură capitalistă în secolele premergătoare perioadei mai sus amintite. În schimb considerăm că Mihail Manoilescu a încercat să explice, în bună parte, realităţile economice româneşti ce au stat la baza constituirii burgheziei române, prin prisma apartenenţei acestora la un sistem de valori european. Ceea ce individualiza punctul de vedere al autorului era faptul că a situat în cadrul corpusului social al burgheziei atât marii proprietari de terenuri agricole cât şi marii proprietari industriali.

De asemenea Mihail Manoilescu a identificat *două* segmente distincte ale burgheziei: burghezii propriu-zişi şi pseudo-burghezii.

În *prima* categorie a burghezilor propriu-zişi plasa, în ordinea importanţei lor: *marii industriaşi; marii comercianţi; bancherii; marii proprietari rurali; rentieri şi proprietari de imobile urbane*.

Exclusea din cadrul burgheziei pe *industriaşii mici şi micii meseriaşi, micii comercianţi*, şi pe *reprezentanţii creditului cooperatist*.²⁸ Poate părea ciudată, la o primă vedere, această alăturare a marilor proprietari de pământ burgheziei. Manoilescu explica opţiunea sa prin teza că proprietatea agricolă este, înainte de toate, o întreprindere economică. Credem că abordarea sa este interesantă cu atât mai mult cu cât întâlnim acelaşi punct de vedere şi la Karl Marx.

„Capitalistul îl pune, aşadar, pe muncitor să confecţioneze o valoare de întrebuinţare anumită, un *articol* determinat. *Producţia de valori de întrebuinţare*, de *bunuri*, nu-şi schimbă natura ei *generală* prin faptul că se efectuează *pentru* capitalist şi

²⁶ M. Manoilescu, *Rostul şi destinul burgheziei române*, Editura Athena, Bucureşti, 1997, pag 102.

²⁷ „Pe măsura integrării marii proprietăţi agricole în capitalism, nobilii, proprietarii de pământ, au încetat să mai constituie o clasă funcţional şi psihologic distinctă de restul burgheziei. Ei au suferit dictatura pieţei şi a rentabilităţii şi au lăsat să dispară treptat spiritul tradiţionalist al agriculturii pentru ca mai târziu, în secolul nostru, să schimbe complet şi tehnica ei, prin imitarea în totul a metodelor mecanice din industrie.”; M. Manoilescu, *Op. cit.*, pag 103.

²⁸ Dacă excluderea reprezentanţilor cooperaţiei este perfect justificată de faptul că aceştia nu pot fi identificaţi sub nici un aspect cu capitalismul, excluderea micilor meseriaşi şi comercianţi poate fi discutată, cu atât mai mult cu cât burghezia poate fi identificată ca fiind posesoarea mijloacelor de producţie, indiferent de mărimea sau natura acestora.

sub controlul lui...*Pământul*...apare, fără contribuția omului, drept *obiectul general* al muncii omenеști.”²⁹

Indiferent de domeniul de activitate umană, industrie sau agricultură, în situația în care avem de-a face cu o remunerare bănească a muncii individului putem să discutăm despre o exploatare de factură capitalistă.

În România este cunoscut faptul că marii proprietari de teren apelau la țărani fără terenuri în proprietate pentru munca suprafețelor pe care le dețineau. În schimbul muncii lor – închiriată de proprietarul de teren și producătoare de *valori de întrebuințare* – țărani primeau o anumită recompensă. Din această perspectivă putem să considerăm că marii proprietari funciari deveniseră capitaliști în adevărul sens al cuvântului.

În a doua categorie a *pseudo-burghezilor* intrau toți acei care exercitau diferite profesii liberale sau lucrau în sectorul de stat: *inginerii și economiștii; avocații și medicii; ziaristii; profesorii; magistrații și ofițerii*.

Rolul acestora era de a *completa și ajuta* pe burghezii propriu-ziși, „constituind cadrul juridic, administrativ și tehnic necesar, organizării muncii și producției, care este funcția de bază a burgheziei”.³⁰

Credem că aceștia nu erau înțeleși ca fiind capitaliști prin meseriile pe care le aveau, ci mai degrabă era evidențiat faptul că respectivele categorii practicau meserii liberale. Chiar dacă realiza distincția menționată, Manoilescu nu credea că în cadrul burgheziei se identificau două segmente separate, ci acesta trebuia privită ca un tot unitar format din două componente complementare.

Conținutul categoriei de burghezie însuma la Mihail Manoilescu *burghezii propriu-ziși* cu alte cuvinte *capitaliștii* dar și *pseudo-burghezii* adică acei indivizi care practicau *meserii liberale*, ce contribuiau în mod direct la buna funcționare a societății capitaliste. Sesizăm că autorul a pus prin aceste atribute – *propriu-zis* și *pseudo* – semnul de egalitate între *burghez* și *capitalist*.

Dacă pornim de la această observație vom spune că în realitate *pseudo-burghezii* poartă această titulatură tocmai datorită faptului că *nu sunt capitaliști* ci doar au o legătură strânsă cu capitaliștii *lucrând pentru aceștia*.

Cu toate acestea, la o analiză atentă a demersului făcut de Mihail Manoilescu, remarcăm, că poziția sa de plasare a procesului formării burgheziei în România, în cadrul dat de formarea burgheziei europene este mult mai apropiat de realitate decât punctul de vedere aparținând lui Zeletin sau Papacostea.³¹

Din studiile și analizele făcute asupra liberalismului românesc am reușit desprinderea câtorva elemente-cheie:

1. Nu putem disocia evoluția burgheziei și liberalismului românesc de evoluția acestora la nivel european;

2. Acceptând premisa că industrializarea în România a început din a doua jumătate a secolului al XIX-lea³², opinăm că burghezia și primele manifestări de factură

²⁹ K. Marx, *Capitalul*, Vol.I, Editura P.C.R., 1947, pag.185-186

³⁰ M. Manoilescu, *Op. cit*, pag 106.

³¹ Șt. Zeletin consideră că burghezia română este preponderent una de “import”, în timp ce în cazul lui Al. Papacostea accentul cade pe desprinderea elementelor burgheze din rândul boierimii. Mihail Manoilescu face însă o analiză mult mai atentă, reușind să atingă aspecte care scapă autorilor mai sus amintiți.

³² Ideea aparține lui G. N. Leon, fiind prezentată pe larg în lucrarea *Economie politică și politică economică*, București, 1943.

capitalistă au apărut și s-au manifestat înainte de apariția sistemului economic liberal și la noi în țară;

3. Se poate afirma că nu liberalismul, de orice proveniență ar fi acesta, a creat burghezia și capitalismul, ci au apărut ca urmare firească a dezvoltării producției de mărfuri, a acumulării capitalului, și generalizării schimbului;

4. Liberalismul românesc ne apare ca un produs socio-istoric dat de un anumit stadiu în care se situa societatea românească;

5. În evoluția societății românești, primele relații de natură burgheză s-au manifestat și înaintea secolului al XIX-lea, și chiar dacă intensitatea lor n-a avut aceeași amplitudine ca în spațiul european, ele nu pot fi trecute cu vederea;

6. Apariția liberalismului în România poate fi pusă sub semnul unui impuls primit din exterior, cu precizarea că exista deja o bază pe care urma să se fundamenteze doctrina economico-socială liberală, și ținând seama de faptul că răspundea unui stadiu de dezvoltare conceptuală și ideologică românească.

Din studiul nostru asupra burgheziei și capitalismului românesc opinăm că *burghezia* a fost premergătoare apariției *capitalismului*, aducându-și o contribuție majoră la crearea cadrului necesar implementării relațiilor de tip capitalist. Cele două categorii nu sunt contradictorii ci mai degrabă fiecare pune în evidență anumite stadii prin care a trecut *economia marfară*.

Nașterea burgheziei, ca model de organizare socio-economică, a corespuns *apariției primelor manufacturi în cadrul orașelor*, în vreme ce societatea *burghezo-capitalistă* poate fi alăturată perioadei de trecere la industrializare, care în România s-a manifestat după prima jumătate a secolului XIX.

O plasare în timp a momentului de agregare a *capitalismului pur* în România este destul de dificilă. Credem că cel mai corect ar fi să discutăm doar despre capitalism în România abia după terminarea Primului Război Mondial, odată cu realizarea unității naționale depline, urmată de adoptarea unor măsuri ferme – de cele mai multe ori legislative – vizând încurajarea formării unei industrii naționale.

Atragem atenția asupra unei constatări care se desprinde din majoritatea lucrărilor economiștilor, istoricilor și sociologilor români asupra epocii moderne³³: secolul al XIX-lea a fost perioada în care s-a manifestat o permanentă și intensă confruntare de idei privind organizarea României moderne.

Aceste confruntări teoretice au căzut sub incidența a două orientări (curente de idei) *liberalismul* și *conservatorismul*, care au dominat viața politică, socială și economică a României până în preajma Primului Război Mondial

Societatea românească a timpului era una preponderent agrară. Situația caracteriza începutul secolului al XIX-lea, mai exact până în 1829, când Principatele au eliminat monopolul otoman asupra comerțului. După acest moment, prin acțiunea burgheziei, s-au creat premisele unei schimbări nu era doar una la nivelul vieții economice, ci și la nivel conceptual. Societatea românească avea din ce în ce mai mult tendința de a deveni o societate înclinată spre modernism, se deschidea spre ideile noi venite, din zona civilizației occidentale.

Originile liberalismului românesc se regăsesc în începuturile și dezvoltarea burgheziei autohtone, în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Pe măsura dezvoltării și consolidării burgheziei române, s-a conturat și s-a maturizat și cadrul doctrinar al liberalismului românesc cu precădere în a doua jumătate a

³³ M. Manoilescu, Șt. Zeletin, I. G. Duca, G. N. Leon, Al. Papacostea, N. P. Arcadian.

secolului XIX, culminând cu crearea Partidului Liberal – care s-a dovedit un adversar politic puternic pentru Partidul Conservator.

Cucerirea independenței de stat, cu toate consecințele pentru viața economică și social-politică a țării, aducea noi date în confruntarea de idei dintre conservatori și liberali. În noul stadiu existențial, ce a coincis cu începuturile societății moderne românești, direcțiile urmărite de liberali erau mult mai aproape de necesitățile reale ale României, decât cele propuse de conservatori³⁴.

O asemenea polemică și-a găsit reprezentare prin intermediul Partidului Conservator și al Partidului Liberal. În acest context este logic să aducem în evidență elementele doctrinare și realitățile care au marcat existența și acțiunea amintitelor partide.

Deosebirile care s-au evidențiat în mod treptat, în timp, între liberali și conservatori, au provenit din omogenitatea mai mare a structurii Partidului Liberal, care de altfel era mult mai strâns legat de destinele clasei sociale nou create (burghezia), iar mai apoi a promovat interesele capitalismului românesc.

Confruntarea ideologică între cele două curente de gândire, a dus la conturarea a două doctrine: liberalismul și conservatorismul. Reprezentanții liberalismului au polemizat întotdeauna cu cei ai conservatorismului considerându-i pe aceștia din urmă oponenți ai progresului. Liberalii au subliniat faptul că ei concep progresul numai în limitele și în cadrul proprietății private, ceea ce va asigura progresul fără salturi, evitând dezechilibrele. Revoluția socială și lupta de clasă erau respinse de reprezentanții acestui curent³⁵.

La începutul secolului XX burghezia română a enunțat, prin intermediul Partidului Liberal – în care-și găsea cea mai bună reprezentare a intereselor sale – o doctrină care o va individualiza și-i va crea cadrul conceptual propriu, în care urma a-și desfășura existența. Doctrina în cauză nu era alta decât liberalismul.

De acum înainte ideea de libertate, pilonul central al doctrinei liberale, a fost strâns legată de existența burgheziei române. Libertatea, din perspectiva „laissez faire, laissez passer”, era o condiție esențială a desfășurării activității economice. Ea era necesară pentru ca: „orășanul să poată vinde țăranilor și să poată cumpăra dela ei, pentruca circulația mărfurilor să nu fie împiedecată, pentruca statul să nu apese cu taxe și biruri negocierea de bunuri, pentruca să se poată face – între oameni liberi – înțelegeri, angajamente, contracte, etc.”³⁶

Liberalismul românesc parte integrantă a liberalismului universal

Legătura incontestabilă existentă între liberalismul universal și liberalismul românesc are în opinia noastră ca argument *principiile teoretice specifice* ale celor două doctrine.

Doctrina economică liberală universală s-a sprijinit de la început pe patru principii fundamentale, unanim acceptate:

1. Viața economică nu se desfășura la întâmplare, ci, era guvernată de legi obiective. Într-un climat liberal acestea aveau posibilitatea să realizeze și să mențină un

³⁴ După Gh. Iacob, *Economia României 1814-1939*, Editura Fundației Axis, Iași, 1996, pag.12

³⁵ A se vedea T. Ionescu, *Istoria gândirii economice universale și românești*, Editura Sarmis, Cluj-Napoca, 1999, pag.194.

³⁶ V. Jinga, *Dincolo de burghezie și capitalism*, Brașov, 1944, pag.9

echilibru în economie, între interesele individuale şi cele generale, între ofertă şi cerere, orientând astfel eforturile agenţilor economici spre eficienţă maximă.

2. Inviolabilitatea proprietăţii private asigură libertatea de acţiune şi independenţa agenţilor economici.

3. Libertatea de acţiune a agenţilor economici nu era îngrădită decât de limitele impuse de realizarea propriilor interese. La prima vedere, libertatea lui “homo oeconomicus” era nelimitată. Dar acest “homo oeconomicus” este o fiinţă perfect socială putând realiza activităţi economice, însă cu condiţia ca iniţiativa lui să nu afecteze libertatea de acţiune a celorlalţi. De aici rezida faptul că libertatea economică are şi va avea un caracter relativ.

4. Concurenţa liberă şi perfectă între agenţii economici, este o concepţie care s-a dezvoltat în secolul al XIX-lea, într-un climat fără restricţii protecţioniste, limitări din partea statului, ori existenţa monopolurilor. Liberalii secolului XIX susţineau libertatea de acţiune a agenţilor economici, acceptând intervenţia statului în economie în tipare extrem de rigide şi precise.³⁷

Liberalismul românesc s-a fundamentat pe aceste principii, pe care le-a acceptat dar le-a adaptat într-o formă specifică. De la aceste principii s-a pornit în analiza făcută liberalismului românesc de către exegeţii români:

a. Primul principiu, care postula că *viaţa economică nu se desfăşura la întâmplare, ci era guvernată de legi obiective care aveau rolul de a păstra un echilibru în economie*, poate fi regăsit în doctrina liberalismului românesc.

Se considera că societatea umană se putea dezvolta potrivit unor legi, care depăşeau voinţa oamenilor. Legile apăreau, acţionau şi se manifestau în mod obiectiv, ca urmare a existenţei unei necesităţi. Originea legilor se afla în afara conştiinţei oamenilor, acţionând independent de voinţa umană. Ele luau naştere, se modificau sau dispăreau pe măsura apariţiei, schimbării sau dispariţiei izvoarelor şi condiţiilor care le-au creat. Prin natura lor legile obiective determinau intenţiile şi activitatea individului, reuşind să creeze şi să păstreze ordinea economică.³⁸

Plecând de la recunoaşterea existenţei legilor obiective, liberalismul s-a adaptat diferitelor etape de evoluţie a societăţii umane. El era compatibil cu progresul societăţii, fiind văzut de către liberali ca unica modalitate care poate asigura o dezvoltare normală societăţii.

b. Al doilea principiu se referea la *inviolabilitatea proprietăţii private*, considerată singura formă de proprietate care asigură libertatea de acţiune şi independenţa agenţilor economici. Progresul societăţii se materializa doar în limitele şi în cadrul proprietăţii private. Progresul nu se realiza în salturi, nefiind compatibil cu violenţa, ci reprezenta grija permanentă pentru viitor, era o constantă preocupare de a pregăti şi asigura acel viitor.³⁹

³⁷ Vezi G. Popescu, *Op. cit.*, pag 140.

³⁸ Ordinea economică poate fi înţeleasă din perspectiva faptului că fenomenele şi procesele economice se corelează în mod reciproc, cauzal, funcţional şi complementar, se succed în timp, sunt orânduite în spaţiu. Mişcarea economică are o anumită regularitate, sistemul funcţionând normal.

³⁹ “Într-adevăr, liberalismul consideră că societăţile omeneşti se dezvoltă potrivit unor anume legi, mai presus de voinţa oamenilor, şi că în această veşnică prefacere datorită organizaţiunilor politice e să adapteze formele legale nevoilor reale, impuse de diferitele faze ale evoluţiei popoarelor. Prin urmare, liberalismul reprezintă, prin esenţa lui, ideea de progres.” I. G. Duca,

Proprietatea era un subiect preferat al doctrinei liberale, subiect care a dat naștere la numeroase confruntări de opinii între liberali și oponenții acestora. O dispută pe marginea acestui subiect s-a desfășurat între liberalism și socialism, dispută care a diferențiat și aceste două doctrine.

Spre exemplu, deosebirea dintre doctrina liberală și doctrina socialistă consta în faptul că liberalii concepeau progresul social doar în cadrul generat de existența *proprietății private*, în timp ce socialiștii militau pentru desființarea proprietății private, considerând progresul posibil doar în cadrul economic și conceptual dat proprietatea comună. Liberalii au acceptat toate formele de proprietate – atât proprietatea mixtă, cât și cea de stat sau cooperatistă – în funcție de necesitățile sociale, fără a renunța nici un moment la ideea că aceste noi forme de proprietate trebuiau să se situeze în cadrul conceptual generat de proprietatea privată. Proprietatea privată a stat la baza doctrinei liberale din punct de vedere teoretic și practic.

În strânsă legătură cu proprietatea, *exproprierea* – ce impieta asupra dreptului de proprietate – era văzută de liberali ca un act benefic, de progres social, situându-se în cadrul ideii de proprietate privată. Exproprierea era considerată doar o nouă formă de repartiție a proprietății individuale la nivel social.⁴⁰

Tot din perspectiva proprietății a fost abordată și *naționalizarea subsolului*.⁴¹ Astfel naționalizarea subsolului nu părăsea limitele doctrinei liberale, deoarece menținerea *ideii* de proprietate privată nu impune și *forma* sub care apare în practică. Limitele proprietății private pot fi largi sau înguste, așa încât de-a lungul timpului sfera de cuprindere a noțiunii de proprietate privată a variat neîncetat.

c. Cel de-al treilea principiu se referea la *libertatea de acțiune a agenților economici*, care nu era îngrădită – din punct de vedere teoretic – decât de limitele impuse de realizarea propriilor interese. Conform unei asemenea abordări agenții economici aveau posibilitatea manifestării libere doar într-un regim social, economic și politic constituit pe principiile democrației și libertății.

Cum am mai arătat, liberalismul se orienta, în acțiunile sale, înspre crearea progresului economico-social. Mai mult, doar într-un regim democratic se poate ajunge la progres, deoarece procesul democratic presupune *libertatea de exprimare a indivizilor*.

Liberalismul vedea în democrație calea optimă de a-și îndeplini scopurile, deoarece un regim nedemocratic și demagogic nu putea decât să ducă la estomparea manifestărilor de natură a duce o societate înspre progres.⁴² Pentru ca un regim democratic să funcționeze și să dea rezultate, era nevoie de existența, în interiorul său, a *armoniei sociale*. De altfel, armonia socială a fost o condiție fundamentală pentru a reuși punerea în practică a conceptelor doctrinei liberale.

La armonie socială se ajungea doar prin *ordine*. Liberalismul respingea dezordinea de orice natură ar fi ea. În acest context, liberalii români se opuneau conceptului *luptei de clasă*, considerând că înfăptuirea revendicărilor social-economice ale unei clase se realizau doar armonizându-le cu interesele legitime ale celorlalte clase.

Doctrina liberală, în *Doctrinile partidelor politice*, Editura Garamond, București, 2000, pag.144.

⁴⁰ Vezi, G. N. Leon, *Dreptul de expropriere*, Tipografia Dacia, Iași, 1918, pag.5-7

⁴¹ Vezi G. N. Leon, *Economie politică și politică economică*, București, 1943, pag.303-313

⁴² I. G. Duca, *Op. cit.*, pag.145

Într-un climat liberal armonia socială provine din înțelegerea corectă a libertății economico-sociale. Chiar dacă libertatea economică este regula, aceasta nu poate și nu trebuie să ducă la manifestări contrare interesului general al societății.

Acest principiu teoretic al *armoniei sociale* nu era caracteristic doar liberalismului românesc, ci poate fi regăsit și în cadrul liberalismului occidental. Un individ poate să acționeze liber, atât timp cât prin acțiunile sale nu aduce prejudicii de nici o natură celorlalți indivizi.

În contextul expus statul avea rolul de a garanta organizarea socială, și de a menține ordinea necesară pentru o bună funcționare a sistemului respectiv. *Autoritatea statului* rezida din *consimțământul general al indivizilor*, care era exprimat în formă majoritară prin vot.

Conceptul majorității era fundamentul democrației, care se înfățișa ca un mijloc de apărare a libertății indivizilor. Din perspectiva liberalilor, pentru ca democrația să aibă sens, era vitală o acceptare a *egalității relative a drepturilor de decizie a indivizilor*.

Chiar dacă din perspectivă teoretică liberalismul a postulat ideea *armoniei sociale*, în realitate, evoluția socială a pronunțat diferențierea claselor sociale și a stabilit raporturi de dependență între clase și indivizi, care în timp au adus grave atingeri puterii *reale* a indivizilor.⁴³

d. *Concurența liberă și perfectă între agenții economici* a fost cel de-al patrulea principiu al liberalismului, acceptat și de liberalii români. Plecând de la cele primele trei principii, concurența liberă și perfectă însumează conceptele enunțate până aici. Ea presupunea ordine, care se obținea prin acțiunea legilor obiective.

Agenții economici se manifestau în mod liber, într-un cadru conceptual generat de principiile democrației sociale și economice.

În concepția liberală, mediul economic era o entitate capabilă să se autoregleze, să funcționeze de la sine, statul fiind redus la un rol minimal.

Prin acceptarea de către liberalismul românesc a principiilor expuse mai sus: *existența legilor obiective ca mecanism reglator al vieții economico-sociale, inviolabilitatea proprietății private, o largă liberare de acțiune acordată agenților economici, promovarea concurenței libere între agenții economici*, credem că nu este greșit să afirmăm că *liberalismul românesc se încadra în principiile liberalismului european*.

Deși liberalismul românesc s-a inspirat din principiile liberalismului european, identificăm încercarea de a se imprima liberalismului românesc un *caracter național*. Caracterul național rezulta din necesitatea și din dorința dezvoltării României moderne prin intermediul forțelor proprii și muncii națiunii. Munca națională, era văzută ca generator de progres, singura capabilă să asigure o dezvoltare durabilă țării.

Liberalismului românesc i-au fost exprimate conținut și scopurile, într-un mod magistral, cu ajutorul doctrinei *prin noi înșine* ce a jucat un rol major în desăvârșirea României moderne. Vintilă Brătianu (1887-1950)⁴⁴ a fost cel care enunța politica economică *prin noi înșine*.

Din perspectiva economică a politicii *prin noi înșine* se dorea:

⁴³ “Or, ideea majoritară este ideea democratică. Democrația apare astfel numai ca un mijloc, ca un mijloc de asigurare a libertății individului; ea e bună numai atâta timp cât reprezintă forma de viață colectivă în care garantează maximum de libertate posibilă pentru individ.” M. Manoilescu, *Op. cit.*, pag 204.

⁴⁴ Fost prim ministru și ministru de finanțe.

a) *naționalizarea capitalului*, crearea unui capital românesc, care să se emancipeze de sub tutela celui străin;

b) *dezvoltarea producției naționale*, în scopul satisfacerii consumului intern și al pătrunderii pe piețele externe;

c) *organizarea producției după un plan unitar*⁴⁵, astfel evitându-se risipa de materii prime și de energie, care se manifestă într-o industrie dezvoltată haotic.⁴⁶

Cu certitudine liberalismul românesc s-a fundamentat pe principiile liberalismului universal, cu precizarea că a încercat să răspundă și să se adapteze unor scopuri naționale ce vizau dezvoltarea industrial-capitalistă a României.

Parte componentă a liberalismului universal, liberalismul românesc a avut o serie de caracteristici naționale, care l-au individualizat și definit ca un model economico-social de sine-stătător. Prin trăsăturile sale, a răspuns cerințelor naționale, încercând să deschidă în mod controlat *porțile țării* capitalului străin, fără să piardă din vedere interesul național.

BIBLIOGRAFIE

1. Beaud M   Istoria capitalismului, Editura Cartier, București 2001
2. Burnete S   Formarea și dezvoltarea capitalismului în Europa, Editura Burg, Sibiu, 2002
3. Duca I. G   Doctrina liberală, în Doctrinile partidelor politice, Editura Garamond, București, 2000
4. Friedman M   Capitalism și libertate, Editura Enciclopedică, București, 1995
5. Ghica I.   Scrieri economice, Vol.I, Editura A. G. E. R, București, 1937
6. Iacob Gh.   Economia României 1814-1939, Editura Fundației Axis, Iași, 1996
7. Ionescu T   Istoria gândirii economice universale și românești, Editura Sarmis, Cluj-Napoca, 1999
8. Jinga V   Dincolo de burghezie și capitalism, Brașov, 1944
9. Leon G. N   Dreptul de expropriere, Tipografia Dacia, Iași, 1918
10. Leon G. N   Economie politică și politică economică, București, 1943
11. Manoilescu M   Rostul și destinul burgheziei române, Editura Athena, București, 1997
12. Manoilescu M   Neoliberalismul, în Doctrinile partidelor politice, Editura Garamond, București, 2000
13. Monent P.   Marx K, Capitalul, Vol.I, Editura P.C.R., 1947
14. Papacostea Al   Istoria intelectuală a liberalismului, Editura Humanitas, București, 2003
15. Popescu G   România politică, București, 1924
16. Zeletin Șt   Evoluția gândirii economice, Editura George Barițiu, Cluj – Napoca, 2002
17. Zeletin Șt   Burghezia română, Editura Humanitas, București, 1991
18. Xenopol A.D.   Neoliberalismul, Editura Scripta, București, 1992
19.   Opere economice, Editura Academiei R.S.R., București, 1967

⁴⁵ Acest principiu este în fapt *identic* cu ceea ce va fi, mai târziu, ideea unui capitalism planificat, baza *modelului neoliberal* francez.

⁴⁶ După Șt. Zeletin, *Op. cit*, pag 30.